

LIDIA FIEJDASZ

ROLA WYDZIAŁU DO SPRAW WYZNAŃ PREZYDIUM WOJEWÓDZKIEJ RADY NARODOWEJ W RZESZOWIE W LAICYZACJI SŁUŻBY ZDROWIA

WPROWADZENIE

W 1955 r. w miejsce utworzonych przed pięcioma laty referatów do spraw wyznań¹ uchwałą nr 132 Rady Ministrów utworzono wydziały do spraw wyznań² w prezydiach wojewódzkich rad narodowych oraz rad narodowych m.st. Warszawy i m. Łodzi. Tak jak poprzednio podlegały one Urzędowi do Spraw Wyznań³.

Uchwała nr 132 weszła w życie z dniem ogłoszenia⁴ i nie wyliczała kompetencji przekształconej jednostki. W tej materii nie od-

¹ Uchwała Rady Ministrów z dnia 17 kwietnia 1950 r. Instrukcja nr 3 w sprawie tworzenia wydziałów i referatów prezydiów rad narodowych (MP z 1950 r., Nr A-57, poz. 655 ze zm.).

² § 1 uchwały nr 132 Rady Ministrów z dnia 17 lutego 1955 r. w sprawie utworzenia wydziałów do spraw wyznań w prezydiach wojewódzkich rad narodowych oraz rad narodowych m.st. Warszawy i m. Łodzi, MP z 1955 r., Nr 16, poz. 164.

³ Szeroko działalność tego organu omawiają H. Misztal i A. Mezglewski w artykule *Zakres kompetencji, styl działania i cele Urzędu do Spraw Wyznań*, w: *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 26-28 października 2004)*, red. A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon, Lublin 2005, s. 33-70. Zob. także: H. Misztal, *Polskie prawo wyznaniowe*, t. I: *Zagadnienia wstępne. Rys historyczny*, Lublin 1996, s. 202-204; tenże, *Okres 1945-1989*, w: *Prawo wyznaniowe. Stan prawny na 1 lipca 2003 r.*, red. H. Misztal, P. Stanisławski, Lublin 2003², s. 141-142.

⁴ § 7 uchwały nr 132 Rady Ministrów z dnia 17 kwietnia 1950 r.

syłała także do innego aktu normatywnego. Aktualne więc pozostały przepisy Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 stycznia 1952 r. zamieszczone w okólniku nr 30 w sprawie referatów do spraw wyznań⁵ oraz w okólniku nr 26 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 grudnia 1955 r. o postępowaniu prezydiów rad narodowych w sprawach wyznań. Oba te akty obowiązywały aż do 8 września 1960 r., kiedy to okólnikiem nr 175 Prezesa Rady Ministrów zostały derogowane⁶.

Dla funkcjonowania Wydziału do Spraw Wyznań w Rzeszowie istotne było ponadto zarządzenie PWRN w Rzeszowie z 16 lutego 1952 r., określające szczegółowy podział czynności w Samodzielnym Referacie do Spraw Wyznań PWRN⁷ oraz dotyczące tego Wydziału uchwały PWRN.

Wszystkie te akty prawne, chociaż dość szczegółowo wymieniały kompetencje Wydziału oraz określały dokładny podział czynności pracowników, *expressis verbis* nie regulowały wykonywania posług religijnych w szpitalach. Ogólnie tylko stanowiły, że celem Wydziału jest „załatwienie spraw wynikających ze stosunku Państwa do wyznań religijnych, nadzoru nad wykonywaniem przepisów dotyczących związków i stowarzyszeń wyznaniowych oraz wolności wyznaniowej”⁸. Podobnie zarządzenie PWRN z 16 lutego 1952 r. wśród różnych kompetencji ówczesnego Referatu wyliczało „sprawy związane z ustrojem i działalnością związku religijnego rzymskokatolickiego, jego instytucji i zakładów” oraz „koordynowanie spraw wyznaniowych z działalnością innych urzędów i organizacji społecznych

⁵ Okólnik nr 30 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 stycznia 1952 r. w sprawie referatów do spraw wyznań, APRz, sygn. 20936, k. 1-2.

⁶ Zob. pkt 6 okólnika nr 175 Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 września 1960 r. w sprawie postępowania prezydiów rad narodowych i ich wydziałów w sprawach wyznań, APRz, sygn. 20957, k. 13-14.

⁷ Zarządzenie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie, L.Or. I-15(22)52 z dnia 16 lutego 1952 r. w sprawie szczegółowego podziału czynności w Samodzielnym Referacie do Spraw Wyznań Prezydium WRN oraz w Referatach do Spraw Wyznań Prezydiów PRN (i MRN m. stanowiących powiaty) będące zarazem rzeczowym wykazem teczek, APRz, sygn. 20936, k. 3-5.

⁸ Okólnik nr 30 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 stycznia 1952 r. w sprawie referatów do spraw wyznań, APRz, sygn. 20936, k. 1.

oraz innych Wydziałów PWRN”⁹. Także wśród uchwał PWRN w Rzeszowie na próżno szukać kompetencji Wydziału w odniesieniu do: udzielania posług duszpasterskich w szpitalach i sanatoriach, kontroli zakładów służby zdrowia pod względem sprawowania kultu religijnego w kaplicach szpitalnych, obecności emblematów religijnych w salach chorych, wolności sumienia i wyznania. W uchwałach PWRN znajdują się jedynie ogólne uprawnienia, takie jak: wykonanie dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych¹⁰, sprawy obiektów kultu religijnego¹¹, sprawy duszpasterskie¹².

Niewątpliwie jednak dla Wydziału do Spraw Wyznań w Rzeszowie kluczowe znaczenie miały wytyczne Urzędu do Spraw Wyznań, który realizował z kolei strategię KC PZPR. Wszak Wydziały zostały powołane po to, aby realizować „politykę władzy ludowej na odcinku wyznaniowym”¹³. Stąd nie bez znaczenia były – w interesującej nas materii – wytyczne KC PZPR, w myśl których „W służbie zdrowia administracja powinna czuwać, aby kapelani i siostry zakonne nie napastowały i nie szykanowały chorych niewierzących, aby wszystkie przepisy i zarządzenia władz państwowych w traktowaniu chorych i we wszelkich zabiegach były ściśle przestrzegane”¹⁴. W rzeczywistości realizacja tego programu przybrała postać laicyzacji służby zdrowia poprzez odmowę zatrudniania kapelanów, bądź zatrudnianie jedynie tzw. księży patriotów, zwalniania ze społecznej służby

⁹ § 1 zarządzenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie z dnia 16 lutego 1952 r., APRz, sygn. 20936, k. 3.

¹⁰ AP Rzeszów PWRN Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn. 2007.

¹¹ Uchwała nr XVII/218/58 w sprawie utworzenia wydziałów Prezydium WRN z dnia 20 czerwca 1958 r., APRz, sygn. 20937, k. 5.

¹² Uchwała nr VI/68/62 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie z dnia 26 lutego 1962 r. w sprawie organizacji wewnętrznej i szczegółowego zakresu działania Wydziału do Spraw Wyznań – Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie, APRz, sygn. 20932, k. 9.

¹³ Okólnik nr 30 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 stycznia 1952 r. w sprawie referatów do spraw wyznań, APRz, sygn. 20936, k. 1.

¹⁴ *List Komitetu Centralnego PZPR do egzekutyw partyjnych w sprawie polityki wobec Kościoła, z lipca 1958 r.*, w: P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. I: *Lata 1945-1959*, Poznań 1994, s. 644.

zdrowia sióstr zakonnych, przekazywania kaplic szpitalnych na cele świeckie, usuwania emblematów religijnych z sal szpitalnych, obowiązkowych szkoleń partyjnych dla personelu medycznego.

Zakreślone w ten sposób cele będą przedmiotem analizy w niniejszym artykule. Zachowana dokumentacja pozwala na odtworzenie stanu faktycznego od 1956 r., czyli od momentu wejścia w życie instrukcji Ministra Zdrowia z 3 grudnia 1956 r.¹⁵

1. KAPELANI

Po „odwilży październikowej” kluczowe stanowiska powierzano ministrom bezpartyjnym. Takim był prof. Rajmund Barański, od 13 listopada 1956 r. minister zdrowia w rządzie Józefa Cyrankiewicza. Kilka tygodni po objęciu urzędu R. Barański wydał instrukcję nr 53/56 w sprawie udzielania posług religijnych chorym przebywającym w szpitalach i sanatoriach¹⁶.

Wskazana instrukcja w § 1 gwarantowała chorym przebywającym w szpitalach i sanatoriach możliwość zaspokajania potrzeb religijnych. W tym celu zobowiązywała dyrektorów placówek do umówienia duchownego jako kapelana szpitalnego. Obowiązek ustalenia czasu i miejsca wykonywania obrzędów związanych z udzielaniem posług religijnych – zgodnie z § 4 instrukcji – spoczywał wspólnie na kapelanie i dyrektorze szpitala (sanatorium).

Wbrew tym postanowieniom Wydział do Spraw Wyznań w Rzeszowie opracowywał specjalne wytyczne dla dyrekcji szpitali, wska-

¹⁵ Instrukcja Ministra Zdrowia nr 53/56 z dnia 3 grudnia 1956 r. (K.I. 4/1741/58) w sprawie udzielania posług religijnych chorym przebywającym w szpitalach i sanatoriach, w: *Państwowe prawo wyznaniowe Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Wybór tekstów źródłowych*, red. M. Fąka, Warszawa 1978, s. 127-128.

¹⁶ Do teŝe instrukcji zostały wydane szczegółowe wytyczne. Zob. szerzej: Wytyczne w sprawie realizacji instrukcji nr 53/56 Ministra Zdrowia z dnia 3 grudnia 1956 roku, K. I-4/174/56, APRz, sygn. 20986, k. 28. Szerzej na temat stosowania instrukcji pisze B. Ratajczak, *Możliwości sprawowania opieki duszpasterskiej w zakładach leczniczych w okresie Polski Ludowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2002, t. 4, s. 111-116.

zujące, w jaki sposób nie zatrudniać kapelanów. Dyrektorowi szpitala w Przemyślu np. Wydział polecił stosować następujące zasady: „1) w żadnym wypadku nie zatwierdzać kandydatury księdza zakonnego z parafii salezjańskiej; 2) kuria przemyska winna wytypować księdza diecezjalnego, ale to wszystko będzie zależało od postawy dyrekcji szpitala; 3) należy powołać ekspertów i dokonać wizji lokalnej kaplicy szpitalnej pod względem bezpieczeństwa”. Eksperci winni byli wydać orzeczenie, że „obiekt ten nie nadaje się do użytku publicznego ze względu na grożące niebezpieczeństwo, wówczas będą podstawy prawne do zamknięcia w/w kaplicy”; 4) zapoznać wszystkich ordynatorów, lekarzy dyżurnych oraz średni personel medyczny z instrukcją Ministra Zdrowia nr 53/56 oraz z załącznikiem do wskazanej instrukcji nr 35/61 Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 9 czerwca 1961 r.¹⁷

Rzeszowskie władze administracyjne, aby nie dopuścić do posług w szpitalu (sanatorium) kapłanów żyjących w zgodzie ze swo-

¹⁷ Pismo Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie Wydział do Spraw Wyznań, Wz II-7/5/62, z dnia 16 czerwca 1962 r. do Komitetu Powiatowego PZPR, zawierające wytyczne w sprawie odmowy zatwierdzania kandydata na stanowisko kapelana szpitalnego, APRz, sygn. 20986, k. 17. Zob. także inne dokumenty w tej sprawie: Pismo Kurii Diecezjalnej w Przemyślu, l.dz. 2942/62, do Szpitala Miejskiego w Przemyślu z dnia 18 czerwca 1962 r., APRz, sygn. 20986, k. 21; Pismo Dyrektora Szpitala Miejskiego, l.dz. 1588/62, z dnia 19 czerwca 1962 r. do Kurii bp w Przemyślu, APRz, sygn. 20986, k. 19; Pismo Dyrektora Szpitala Miejskiego [brak daty] do Kurii Biskupiej w Przemyślu dotyczące udzielania posług religijnych chorym w Szpitalu Miejskim w Przemyślu, APRz, sygn. 20986, k. 10; Pismo Dyrekcji Szpitala Miejskiego w Przemyślu w odpowiedzi na pismo Kurii Biskupiej w Przemyślu z dnia 18 czerwca 1962 r., l.dz. 2942/62, dotyczące udzielania posług religijnych chorym w Szpitalu Miejskim w Przemyślu [brak daty], APRz, sygn. 20986, k. 18; Pismo Dyrektora Szpitala Miejskiego, l.dz. 1638/62, z dnia 29 czerwca 1962 r. do PWRN WDSW w Rzeszowie nt. właściwej interpretacji Instrukcji nr 53/56 Ministra Zdrowia z dnia 3 XII 1956 r. w sprawie udzielania posług religijnych chorym przebywającym w szpitalach, nr 24, poz. 192, APRz, sygn. 20986, k. 23; Pismo Dyrektora Szpitala Miejskiego, l.dz. 1768/62, z dnia 4 lipca 1962 r. do Kurii bp w Przemyślu, APRz, sygn. 20986, k. 24; Pismo Wydziału do Spraw Wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie, Wz II-7/5/62, z dnia 7 lipca 1962 r. do Szpitala Miejskiego w Przemyślu, APRz, sygn. 20986, k. 26-27.

imi moralnymi i kanonicznymi obowiązkami¹⁸, podejmowały działania zmierzające do zamianowania na te stanowiska tzw. księży patriotów.

Charakterystyczny jest przykład ze szpitala powiatowego w Nisku. Posługę duszpasterską pełnił w nim proboszcz miejscowej parafii ks. dziekan Wincenty Boczar. Zdaniem administracji wyznaniowej ks. Boczar absolutnie nie spełniał się jako kapelan szpitala w państwie komunistycznym z kilku przyczyn: samowolnie – od grudnia 1957 r. – bez zgody kompetentnych władz odprawiał msze św. w pomieszczeniu wydzielonym przez szpital dla udzielania posług religijnych, mimo że wspólnie ułożony regulamin szpitalny przewidywał udzielanie w nim jedynie posług religijnych¹⁹ (sic!); ośmielił się do tego pomieszczenia samowolnie wstawić kilka ławek oraz statuetkę dewocyjną²⁰. Jest to typowy przykład „wykrętnej wykładni”

¹⁸ Por. *Dowód wobec historii. List Episkopatu Polski do Prezydenta B. Bieruta z dnia 12 września 1950 r. o sytuacji Kościoła Polskiego*, w: P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. I: *Lata 1945-1959*, Poznań 1995, s. 257.

¹⁹ Pismo UDSW z dnia 14 listopada 1957 r., nr II-170/57 (wymienione w treści dokumentu).

²⁰ Pismo PWRN WDSW w Rzeszowie, L.Wz. I-1/180/58, z dnia 21 maja 1958 r. do Urzędu Do Spraw Wyznań w Warszawie w sprawie naruszania przepisów państwowych przez duchowieństwo katolickie w I kwartale br., APRz, sygn. 21019, k. 30. Na marginesie trzeba przypomnieć, że porozumienie z 14 kwietnia 1950 r. w pkt 18 gwarantowało „w szpitalach państwowych i samorządowych opiekę religijną nad chorymi, którzy sobie tego życzą”. Opiekę tę mieli sprawować kapelani szpitalni, wynagradzani w drodze specjalnych umów. Zob. tekst porozumienia: *Państwowe prawo wyznaniowe Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Wybór tekstów źródłowych*, red. M. Fąka, Warszawa 1978, s. 30. Zgodnie z obowiązującą wówczas instrukcją nr 53/56 Ministra Zdrowia z dnia 3 grudnia 1956 r. dyrektor szpitala był obowiązany do udostępnienia kapelanowi jednego pomieszczenia szpitalnego, które miało służyć także do przechowywania przedmiotów kultu religijnego. Takiego pomieszczenia nie wyznaczano w szpitalach, które miały kaplice (§ 2 ust. 2). Zob. *Instrukcja nr 53/56 Ministra Zdrowia z dnia 3 grudnia 1956 r. (K.I. 4/1741/56) w sprawie udzielania posług religijnych chorym przebywającym w szpitalach i sanatoriach*, w: *Położenie prawne kościołów i związków wyznaniowych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Zbiór przepisów i dokumentów wg stanu na dzień 1 października 1960 r.*, oprac. E. Małkiewicz, S. Podemski, Warszawa 1960, s. 82.

obowiązujących przepisów prawnych przez władze komunistyczne na niekorzyść Kościoła²¹.

Warto przypomnieć, że instrukcja nr 53/56 w § 2 pkt 2 nakładała na dyrektora szpitala (sanatorium) obowiązek zapewnienia kapelanowi możliwość korzystania z jednego z pomieszczeń szpitalnych, które miało służyć także do przechowywania przedmiotów kultu religijnego. Ponadto dyrektorzy szpitali (sanatoriów) mieli czuwać nad tym, by „kapelani szpitalni nie napotykali na żadne trudności przy odprawianiu obrzędów i wykonywaniu posług religijnych”²².

Dla Wydziału była to już wystarczająca podstawa, by wystąpić do kurii przemyskiej z wnioskiem o wydanie stosownych zarządzeń w stosunku do ks. Boczara, aby zaniechał postępowania niezgodnego z regulaminem²³. Ks. Boczar został zwolniony ze szpitala.

W październiku 1960 r. Kuria Biskupia w Przemyśle przedstawiła kandydata ks. Eugeniusza Rosielskiego, wikariusza w Nisku, i poprosiła o zawarcie z nim umowy oraz dopuszczenie go do posług religijnych i duszpasterskich w charakterze kapelana w miejsce ks. Boczara²⁴. Tymczasem w tej sprawie zainterweniował Wydział Zdrowia i Opieki Społecznej PPRN w Nisku i 24 października 1960 r. wystosował do Wydziału do Spraw Wyznań w Rzeszowie pismo, w którym „prosi o spowodowanie mianowania na stanowisko kapelana szpitalnego ks. Kazimierza Pudły, a nie ks. Rosielskiego, z uwagi na fakt, iż ten byłby podległy ks. Boczarowi i zmiana kapelana szpitalnego nie odniosłaby skutku”²⁵. Na marginesie warto zaznaczyć, że

²¹ *Analiza stosunku państwa do Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce Ludowej z dnia 7 września 1965 r. (opracowanie kościelne)*, w: P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. II: *Lata 1960-1974*, Poznań 1995, s. 333.

²² § 5 zd. 1 instrukcji.

²³ Pismo PWRN WDSW w Rzeszowie, L.Wz. I-1/180/58, z dnia 21 maja 1958 r. do Urzędu Do Spraw Wyznań w Warszawie w sprawie naruszania przepisów państwowych przez duchowieństwo katolickie w I kwartale br., APRz, sygn. 21019, k. 30.

²⁴ Odpis pisma L. 5146/60 Kurii Biskupiej w Przemyśle z dnia 20 października 1960 r. do Dyrekcji Szpitala Powiatowego w Nisku, APRz, sygn. 20983, k. 16.

²⁵ Pismo PPRN Wydział Zdrowia i Opieki Społecznej w Nisku z dnia 24 października 1960 r. do PWRN w Rzeszowie Wydział do Spraw Wyznań w sprawie obsady stanowiska kapelana w Szpitalu Powiatowym w Nisku, APRz, sygn. 20983, k. 17.

ks. Pudło był jednym z bardziej aktywnych działaczy ruchu „księży patriotów” w województwie rzeszowskim²⁶. Wydział do Spraw Wyznań zaproponował, by nie zatwierdzać ks. Rosielskiego i żądać od Kurii innego kandydata, sugerując, że „należy tak długo odmawiać zatwierdzenia kapelana, aż Kuria z braku kandydata będzie zmuszona przedstawić wam kandydaturę ks. Pudły”²⁷.

Wydział wcześniej interesował się ks. Boczarem i już w 1955 r. próbował usunąć go ze stanowiska proboszcza w parafii Nisko. W tym celu wykorzystał dekret z 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych²⁸.

²⁶ Zob. np. Sprawozdanie z dnia 4 lipca 1953 r. z konferencji Duchownych i Świeckich Katolików z terenu woj. rzeszowskiego, odbytej w Rzeszowie dnia 30 czerwca 1953 r., a poświęconej dyskusji nad referatem „Perspektywa rozwoju porozumienia między Kościołem a Państwem w Polsce Ludowej”, APRz, sygn. 21127, k. 1; Załącznik nr 9 do sprawozdania z dnia 4 lipca 1953 r., referat ks. mgra Kazimierza Pudło, Nisko, APRz, sygn. 21127, k. 23-25; Informacja o duchownych rzymsko-katolickich woj. rzeszowskiego, którzy w poprzednim okresie brali udział w ruchu postępowego duchowieństwa, z dnia 17 października 1958 r., APRz, sygn. 21136, k. 2; Mienny Wykaz Zarządu Oddziału Wojewódzkiego „Caritas” w Przemysłu z dnia 30 stycznia 1961 r., sporządzony przez Kierownika Wydziału do Spraw Wyznań w Rzeszowie M. Kapalskiego, APRz, sygn. 21240, k. 6.

²⁷ Pismo PWRN Wydział do Spraw Wyznań w Rzeszowie (Wz II-6a/739/60) z dnia 29 października 1960 r., do PPRN Wydział Zdrowia i Opieki Społecznej w Nisku [w sprawie obsady stanowiska kapelana w Szpitalu Powiatowym w Nisku], APRz, sygn. 20983, k. 18.

²⁸ Dz.U. PRL, Nr 10, poz. 32. Usunięcie ze stanowiska duchownego na podstawie art. 6 dekretu mogło nastąpić wtedy, jeżeli jego działalność była sprzeczna z prawem, czyli obowiązującymi przepisami prawa lub porządkiem publicznym, gdyby duchowny popierał lub osłabiał taką działalność. Tymczasem we wniosku o zdjęcie ze stanowiska kościelnego ks. Wincentego Boczara, proboszcza parafii Nisko, odnotowano jakże niemające z tym nic wspólnego przyczyny: 1) ksiądz stanął w obronie krzyża przydrożnego; 2) nie dopuścił do profanacji sprzętu liturgicznego w szpitalu w Nisku; 3) domagał się przydzielenia dla gromady Nowosielec i Końcicy opuszczonej i pozostawionej bez opieki kaplicy w spółdzielni produkcyjnej w Rudniku; 4) odczytał list Episkopatu w sprawie Caritasu; odmówił podpisania oświadczenia, że przyjął do wiadomości ocenę tego listu ze strony władz państwowych; 5) jest negatywnie ustosunkowany do „księży patriotów” i swojego stosunku do nich nie chce zmienić; 6) nie wywiązuje się z obowiązków finansowych wobec państwa, zalega z podatkiem dochodowym. Zob. Wniosek PPRN w Nisku z dnia 17 września 1955 roku, L.Wz. 9/9/55, do PWRN w Rzeszowie WDSW w sprawie zdjęcia ze stanowiska kościelnego ks. Boczara

Podobnie za pomocą tego dekretu pozbywano się zakonników „jako najbardziej sfanatyzowanej grupy”. Kiedy kuria przemyska zgłosiła w dniu 22 czerwca 1955 r. na kapelana szpitala w Przemyśle salezjanina ks. Franciszka Cyrana, PWRN w Rzeszowie decyzją z 4 sierpnia 1955 r.²⁹ „nie wyraziło zgody na objęcie stanowiska kapelana w Szpitalu Miejskim w Przemyśle Zasanie przez o. Franciszka Cyrana”, ponieważ „był on księdzem zakonnym i nie składał ślubowania na wierność PRL”³⁰.

2. LIKWIDACJA KAPLIC SZPITALNYCH I ICH WYPOSAŻENIA

Proces likwidacji kaplic szpitalnych na terenie województwa rzeszowskiego najbardziej uwidocznił się w latach 1959-1965. Zadanie to – prowadzone przez Wydział Zdrowia PWRN przy współudziale Wydziału do Spraw Wyznań w Rzeszowie oraz dyrektorów szpitali³¹ – zostało wpisane w program „nadania charakteru świeckiego placówkom i zakładom społecznej służby zdrowia”³². Wskazane podmioty w okresie od 1 stycznia 1960 r. do 8 listopada 1962 r. zlikwidowały 9 kaplic. Ich stan zmniejszył się z 21 do 12³³. Kierownik

Wincentego, proboszcza parafii Nisko i dziekana rudnickiego, APRz, sygn. 21172, k. 211-214.

²⁹ L.Wz. II-13/46/55 PWRN.

³⁰ Pismo Kurii Biskupiej z dnia 13 sierpnia 1955 r., l.dz. 3201/55, do PWRN w Rzeszowie w sprawie objęcia stanowiska kapelana w Szpitalu Miejskim w Przemyśle Zasanie, APRz, sygn. 21170, k. 233. O tej sprawie pisze także H. Borcz, *Represyjna polityka władz komunistycznych wobec diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w latach 1944-1956*, „Premisla Christiana” 2004/2005, t. 11, s. 267. Por. *List Prymasa S. Wyszyńskiego do wicemarszałka sejmu F. Mazura ze stanowiskiem Episkopatu w sprawie Dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych z dnia 23 lutego 1953 r.*, w: P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. I: *Lata 1945-1959*, Poznań 1994, s. 395-396.

³¹ Dane o likwidacji kaplic w szpitalach, sporządzone przez kierownika Wydziału do Spraw Wyznań M. Kapalskiego [bez daty], APRz, sygn. 20997, k. 35.

³² Informacja w sprawie przebiegu laicyzacji w społecznej służbie zdrowia woj. rzeszowskiego [na dzień 31 lipca 1961 roku], APRz, sygn. 20005, k. 10.

³³ Pismo PWRN w Rzeszowie Wydział do Spraw Wyznań z dnia 8 listopada 1962 r., do Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie na ręce St. Radycy Tow. J. Ochaba,

Wydziału do Spraw Wyznań w Rzeszowie w piśmie z dnia 16 lutego 1965 r. zapowiedział dalszą likwidację kaplic szpitalnych w Tarnobrzegu, Przemyślu i Rzeszowie, albowiem na 22 szpitale kaplice znajdowały się jeszcze w 9³⁴.

Jako przyczynę likwidacji najczęściej podawano poszerzenie powierzchni szpitalnej. Z tego powodu zlikwidowano kaplice w szpitalach: powiatowym w Mielcu i Dębicy (1959), w Nowej Dębce (1960), Przeworsku (1961), Krośnie, Sanoku (1963), Łańcucie (1964) oraz w szpitalu miejskim w Stalowej Woli (1962)³⁵.

Zamknięcie kaplicy w szpitalu miejskim w Stalowej Woli odbyło się dość sprawnie. Zastępca dyrektora 24 marca 1962 r. wystosował do administratora parafii w Stalowej Woli ks. Józefa Skoczyńskiego pismo, w którym powołując się na trudności lokalowe³⁶, prosił o przejęcie „sprzętu kultowego w nieprzekraczalnym terminie do 31 marca”. Zagroził, że w wypadku nieprzejęcia wymienionego sprzętu zostanie ko-

w sprawie laicyzacji w zakładach służby zdrowia na terenie woj. rzeszowskiego, APRz, sygn. 20970, k. 43.

³⁴ Ocena i plan realizacji okólnika nr 175 Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 września 1960 r., nr P-I/235/60, w sprawie postępowania prezydów rad narodowych i ich wydziałów w sprawach wyznań na terenie województwa rzeszowskiego [z dnia 16 lutego 1965 r.], APRz, sygn. 20959, k. 9. Por. odmiennie: Statystyka (z dnia 5 maja 1965 r., Wz VI-2/8/65), dotycząca stanu ilościowego kaplic w zakładach służby zdrowia i innych na terenie woj. rzeszowskiego, APRz, sygn. 20997, k. 34. Według tej ostatniej na 21 szpitali, sanatoriów i innych zamkniętych zakładów służby zdrowia kaplice istniały w 10.

³⁵ Dane o likwidacji kaplic w szpitalach, sporządzone przez kierownika Wydziału do Spraw Wyznań M. Kapalskiego [bez daty], APRz, sygn. 20997, k. 35; Pismo Kierownika Wydziału Zdrowia w Sanoku, OA-5/13/62, z dnia 17 marca 1962 r. do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Urząd Spraw Wewnętrznych – Wydział do Spraw Wyznań w Rzeszowie w sprawie zlikwidowania kaplicy szpitalnej, APRz, sygn. 20992, k. 23.

³⁶ „Z uwagi na trudności lokalowe dyrekcja szpitala w Stalowej Woli postanowiła: 1) przenieść „salę demonstracyjną” Szkoły Pielęgniarek z dotychczas zajmowanych pomieszczeń bezpośrednio na oddziale; 2) w związku z trudnościami lokalowymi dla dobra sprawy leczenia chorych przeznaczyć salę dotychczas udostępnioną w celu wykonywania obrzędów kultowych na „salę demonstracyjną” Szkoły Pielęgniarek. Pismo Za-cy Dyrektora Szpitala Miejskiego w Stalowej Woli z dnia 24 marca 1962 r., l.dz. 784/62, do ks. Józefa Skoczyńskiego, administratora parafii w Stalowej Woli, APRz, sygn. 20991, k. 19.

misyjnie spisany protokół inwentarzowy, a sprzęt zostanie zmagazynowany w odpowiednim pomieszczeniu. Jednocześnie ks. Skoczyński został poinformowany, że od 31 marca, gdyby sprawował obrzędy kultowe na życzenie chorego, lekarze dyżurni na wszystkich oddziałach są zobowiązani do zabezpieczenia odpowiedniego pomieszczenia³⁷.

Ks. Skoczyński poprosił dyrekcję szpitala „o przedłużenie czasu utrzymania tych sprzętów w dotychczasowym pomieszczeniu do czasu załatwienia sprawy zgodnie z przepisami prawa kanonicznego”, argumentując, że „zarówno przeznaczenie danego pomieszczenia na miejsce kultu, jak i zlikwidowanie go leży jedynie w kompetencji Kurii Biskupiej”, której odpis pisma przekazał do wiadomości³⁸.

Nie martwiąc się ani stanowiskiem Kurii Biskupiej w Przemyślu, ani przepisami prawa kanonicznego, ani także wyznaczonym zbyt krótkim terminem, przewodniczący Prezydium MRN w Stalowej Woli 30 marca 1962 r. zarządzeniem nr 2/62 powołał komisję inwentaryzacyjną celem „przeprowadzenia spisu inwentarza przedmiotów obcych znajdujących się w pomieszczeniach szpitala miejskiego”³⁹.

Mniej więcej w tym samym czasie zastępca dyrektora szpitala do spraw administracyjnych Jan Rozwadowski odpowiedział ks. Skoczyńskiemu na jego odwołanie. Rozwadowski przypomniał, że wyznaczony termin jest nieodwołalny, a przychylając się do prośby ks. Skoczyńskiego, przesunął termin dokonania spisu inwentarza i zmagazynowania sprzętu z godz. 8.00 na 10.00. Rozwadowski zakomunikował m.in. także księdzu, że jego „obiekcje odnośnie kompetencji w sprawie «przeznaczenia danego pomieszczenia na miejsce kultu, jak i zlikwidowania go są nieprawne», gdyż zgodnie z Instrukcją Ministra Zdrowia, która stanowi załącznik do Okólnika nr 63/50 z dnia 5 sierpnia 1950 r. i późniejszymi zmianami, należy do wyłącznej kompetencji Dyrekcji Szpitali”⁴⁰.

³⁷ Tamże.

³⁸ Pismo Urzędu Parafialnego w Stalowej Woli z dnia 28 marca 1962 r. do Dyrekcji Szpitala Miejskiego w Stalowej Woli, APRz, sygn. 20991, k. 20.

³⁹ Zarządzenie nr 2/62 Przewodniczącego Prezydium MRN w Stalowej Woli z dnia 30 marca 1962 r. w sprawie powołania Komisji Inwentaryzacyjnej do przeprowadzenia spisu inwentarza przedmiotów obcych znajdujących się w pomieszczeniach Szpitala Miejskiego, APRz, sygn. 20991, k. 21.

To stanowisko dyrektora wymaga krytyki co najmniej z dwóch racji. Po pierwsze, dyrektor powołał się na nieobowiązujący akt prawny (uchylony instrukcją Ministra Zdrowia z dnia 3 grudnia 1956 r.), a po drugie zaprzeczył obowiązującej instrukcji w sprawie udzielania posług religijnych chorym przebywającym w szpitalach i sanatoriach, która w § 2 pkt 2 nakładała na dyrektorów szpitali obowiązek zapewnienia kapelanowi korzystania z jednego z pomieszczeń szpitala w celu udzielania posług religijnych i przechowywania przedmiotów kultu religijnego.

Rozwadowski z ironią informował ks. Skoczyńskiego: „z całą powagą i zrozumieniem odnosimy się do Waszych uwag o konieczności przestrzegania przepisów prawa kościelnego, jeżeli chodzi o przenoszenie sprzętów kultowych. Dlatego też o ile nieświadomie wyrządzimy Wam krzywdę moralną przez niewłaściwe zabezpieczenie wym. sprzętu, z przykrością stwierdzamy – będziecie również współodpowiedzialni, ponieważ nie zabezpieczyliście z urzędu osoby kompetentnej do właściwego przeniesienia wym. sprzętu”⁴¹.

2 kwietnia komisja inwentaryzacyjna spisała cały sprzęt liturgiczny (łącznie 57 przedmiotów⁴²), włożyła go do dwóch wiklinowych

⁴⁰ *Odpis Pisma za-cy Dyrektora ds. administracji, l.dz. 784/A-001/62, do ks. Józefa Skoczyńskiego, administratora parafii w Stalowej Woli [brak daty], APRz, sygn. 20991, k. 22.*

⁴¹ Tamże.

⁴² „Krzyż stojący – 1 szt., łańcuszek z medalikiem – 1 szt., obrazy małe – 4 szt., świeczniki z białego metalu – 4 szt., świeczniki drewniane – 2 szt., świece duże – 4 szt., świece małe – 2 szt., skarbonka zaplombowana – 1 szt., krzyż wiszący – 2 szt., obraz duży – 1 szt., taca – 1 szt., małe naczynia szklane – 2 szt., serwetki białe (małe) – 6 szt., komża duża koronkowa – 1 szt., komża mała – 3 szt., pokrowiec z materiału – 1 szt. z zawartością książeczki, serwetki itp., stuała – 1 szt., jedwab fiolet – 1 szt., krzyżyki i medalik mały – 3 szt., przepaska biała – 1 szt., stojak drewniany pod książki – 1 szt., sznur do podwiązywania – 1 szt., tablice liturgiczne – 3 szt., mszałik – 1 szt., serwetka biała mała – 1 szt., kropidło – 1 szt., statuała gipsowa – 1 szt., zasłonki z żółtą koronką – 3 szt., serwetka – 1 szt., obrus z koronką – 1 szt., serwetka pł. – 3 szt., obrus niebieski plusz – 1 szt., serwetka płuc. – 1 szt., płutno niebieskie – 2 szt., koronki – 2 szt., świecznik z białego metalu – 1 szt., płyta marmurowa – 1 szt., tkanina koloru żółtego – 1 szt., kilimy – 1 szt., koronka – 1 szt., serwetka mała z koronką – 1 szt., świece częściowo zużyte – 6 szt., flakoniki szklane – 2 szt., pudełko srebrne – 1 szt., płutno niebieskie – 3 szt., płutno białe – 1 szt., czajnik emaliowany bez pokrycia – 1 szt., ławy drewniane długie – 2 szt., flakonik

koszy i złożyła w gabinecie dyrektora⁴³. Inne przedmioty, takie jak „stół, ławki, klęczniki, szafa i ramy z prowizorycznego ołtarza umieszczono w pomieszczeniu w suterrenach”⁴⁴. Na posiedzeniu KM PZPR w Stalowej Woli postanowiono, że jeszcze tego samego dnia ks. Skoczyński zostanie wezwany do zabrania sprzętu liturgicznego⁴⁵.

Niewątpliwie likwidacja kaplicy szpitalnej w Stalowej Woli, podobnie jak wielu innych, była dobrze zaplanowana. Najpierw, po „odwilży październikowej”, pod pozorem przestrzegania prawa zawarto umowę o pełnienie funkcji kapelana szpitalnego z ks. Janem Skoczyńskim (29 marca 1957), aby później po trzykrotnym oskarżeniu go o systematyczne łamanie regulaminu szpitala, rozwiązać z nim umowę, nie zatrudniając w jego miejsce nikogo. Ten stan faktyczny stał się pretekstem do zlikwidowania kaplicy, ponieważ „szpital nie posiadał kapelana, a wymienione pomieszczenie stało się bezużyteczne”⁴⁶. Takie też wrażenie można mieć po zapoznaniu się z pismem Kurii Biskupiej w Przemyślu, która m.in. wytyka dyrekcji szpitala brak zapewnienia pacjentom odpowiedniej opieki duszpasterskiej⁴⁷.

Podobnie o swoje kaplice przez wiele lat upominali się chorzy ze szpitala powiatowego w Nisku oraz pacjenci sanatorium gruźliczego w Górnice⁴⁸.

szklany – 1 szt., klęcznik drewniany – 1 szt., szafka dwudrzwiowa – 1 szt. z wieszakiem, stół biurowy dwuszufladowy – 1 szt., stół prowizoryczny drewniany – 1 szt., ramy ołtarza składane – 1 szt., szafka z małą szufladą – 1 szt., ławeczki pod kwiatki – 4 szt., klucze luźne – 2 szt.”. Zob. Protokół inwentaryzacyjny sprzętu należącego do byłej kaplicy w Szpitalu Miejskim w Stalowej Woli, APRz, sygn. 20991, k. 28.

⁴³ Pismo Szpitala Miejskiego z dnia 3 kwietnia 1962 r., l.dz. 891/62, do PMRN w Stalowej Woli, APRz, sygn. 20991, k. 23.

⁴⁴ Notatka służbowa z dnia 9 kwietnia 1962 r. w sprawie przeprowadzonego rozeznania na okoliczność zlikwidowania kaplicy w Szpitalu Miejskim w Stalowej Woli, APRz, sygn. 20991, k. 25.

⁴⁵ Tamże, k. 26.

⁴⁶ Pismo Dyrekcji Szpitala Miejskiego w Stalowej Woli z dnia 18 maja 1962 r., l.dz. 1547/A-001/62, do Kierownika Wydziału do Spraw Wyznań w Rzeszowie, APRz, sygn. 20991, k. 38.

⁴⁷ Zob. szerzej: Odpis pisma Kurii Biskupiej z dnia 5 kwietnia 1962 r., L.1854/62, do Dyrekcji Szpitala Miejskiego w Stalowej Woli, APRz, sygn. 20991, k. 24.

⁴⁸ Zob. szerzej: Petycja chorych przebywających w Szpitalu Powiatowym w Nisku (z dnia 25 października 1956 r. do PWRN) w sprawie otwarcia kaplicy szpitalnej,

3. ZASTĄPIENIE PERSONELU ZAKONNEGO ŚWIECKIM

Równoległym elementem procesu laicyzacji służby zdrowia było „zastąpienie personelu zakonnego świeckim”⁴⁹. Jak zauważa sprawozdawca, najpierw został zwolniony personel zakonny, zajmujący stanowiska administracyjne w szpitalach i innych placówkach służby zdrowia, następnie, pomimo 40% braku wykwalifikowanych pielęgniarek, przystąpiono do zastępowania zakonnych pielęgniarek dyplomowanych świeckimi. Według tego samego źródła w 1959 r. w społecznej służbie zdrowia zatrudnione były 143 zakonne pielęgniarki dyplomowane. W następnym roku liczba ta spadła do 96. W 1961 r. zaś w społecznej służbie zdrowia pracowało 49 zakonnice⁵⁰, 1 listopada 1962 r. – tylko 10⁵¹. Pełną wymianę personelu zakonnego

APRz, sygn. 21040, k. 504; Pismo Dyrektora Państwowego Sanatorium Przeciwgruźliczego w Górnicy z dnia 3 grudnia 1956 roku, l.dz. I/3590/56, do PWRN w Rzeszowie w sprawie udzielania posług religijnych na terenie sanatorium, APRz, sygn. 21040, k. 485; Pismo PWRN w Rzeszowie WDSW [brak daty], L.Wz. I-9a/160/56, do Państwowego Sanatorium Przeciwgruźliczego w Górnicy, APRz, sygn. 21040, k. 486. Por. Pismo Dyrektora Szpitala Powiatowego im. Ludwika Waryńskiego z dnia 10 maja 1957 r., l.dz. 203/57, do PWRN w Rzeszowie Wydział do Spraw Wyznań z zapytaniem czy po przerwaniu czynności kaplicy w 1953 r., Dyrekcja Szpitala jest zobowiązana do umożliwienia kapelanowi szpitalnemu wykonywania obrzędów religijnych w tej kaplicy, APRz, sygn. 21040, k. 484.

⁴⁹ Informacja w sprawie przebiegu laicyzacji w społecznej służbie zdrowia woj. rzeszowskiego [na dzień 31 lipca 1961 r.], APRz, sygn. 20005, k. 10.

⁵⁰ Tamże, k. 10-12. Łącznie, w okresie od 1 stycznia 1960 do 1 września 1962 r., wykwaterowano ze szpitali 140 zakonnice. Zob. Notatka służbowa (z dnia 31 października 1962 r.) dotycząca opróżnienia lokali szpitalnych przez personel zakonny i sposobie zagospodarowania tych lokali, APRz, sygn. 20970, k. 45-46.

⁵¹ Informacja w sprawie przebiegu laicyzacji w społecznej służbie zdrowia woj. rzeszowskiego na dzień 31 sierpnia 1963 r., APRz, sygn. 20970, k. 43a. Zob. Notatka służbowa z dnia 31 października 1962 r. dotycząca opróżnienia lokali szpitalnych przez personel zakonny i sposobie zagospodarowania tych lokali, APRz, sygn. 20970, k. 45-46. Natomiast Pismo PWRN w Rzeszowie Wydział do Spraw Wyznań z dnia 8 listopada 1962 r., do Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie na ręce St. Rady Tow. J. Ochaba, w sprawie laicyzacji w zakładach służby zdrowia na terenie woj. rzeszowskiego, podaje, że według stanu na 8 listopada 1962 r. w służbie zdrowia pracuje 60 zakonnice, w tym 8 w lecznictwie zamkniętym, 2 w lecznictwie otwartym, 50 w zakładach społecznych służby zdrowia. APRz, sygn. 20970, k. 43.

na świecki zaplanowano na pierwsze półrocze 1962 r.⁵² Wiele z tych sióstr skierowano do ciężkiej pracy w zakładach specjalnych dla starców i osób niedorozwiniętych, czyli tam, gdzie świeckie pielęgniarki nie chciały pracować. Jednak i w tych zakładach zaplanowano wymianę personelu na świecki⁵³.

4. INNE DZIAŁANIA

Kolejnym elementem procesu była troska o „nadanie charakteru świeckiego placówkom i zakładom społecznej służby zdrowia”⁵⁴. Prowadzenie tej akcji poprzedzone zostało „właściwą pracą polityczno-propagandową” oraz szkoleniami ideologicznymi. „Sama czynność usuwania emblematów miała charakter administracyjny i wykonywał ją personel szpitali lub placówek służby zdrowia”⁵⁵. Chorym, którzy stawali w obronie krzyży, tłumaczono, że winni „wierzyć w lekarzy i w wiedzę medyczną, gdyż w przeciwnym razie nie ma potrzeby [ich] obecności na leczeniu w szpitalu”⁵⁶.

Akcje zdejmowania emblematów religijnych nie zawsze kończyły się pomyślnie⁵⁷. Ilustracją może być przykład dra Ferencza, ordynatora oddziału ginekologicznego w Jaśle, który mimo uwag pozostawił

⁵² Informacja w sprawie przebiegu laicyzacji w społecznej służbie zdrowia woj. rzeszowskiego [na dzień 31 lipca 1961 r.], APRZ, sygn. 20005, k. 10-12.

⁵³ Tamże, k. 12-14.

⁵⁴ Tamże, k. 10.

⁵⁵ Tamże, k. 14.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ „Miały jednak wypadki niewłaściwych posunięć w polityce oczyszczania szpitali z emblematów np. Dyrekcja Szpitala w Przeworsku poszła po najmniejszej linii oporu, dając polecenia administracyjne sekretarzowi POP i Przewodniczącemu Rady Zakładowej, by pościgali emblematy. Efekt był taki, że wyznaczeni pracownicy je usuwali, a elementy klerykalne z powrotem je wieszali. Przy zwolnieniach tych osób nie zachowano odpowiednich form, co też nie dawało właściwych efektów. Te błędy omówiono z aktywnym politycznym, udzielono właściwych wytycznych i wskazówek”. Zob. [Maszynopis dotyczący sposobów laicyzacji szpitali na terenie woj. rzeszowskiego, brak daty i podpisu], APRZ, sygn. 21005, k. 15; Informacja w sprawie przebiegu laicyzacji w społecznej służbie zdrowia woj. rzeszowskiego na dzień 31 sierpnia 1963 r., APRZ, sygn. 20970, k. 44.

krzyż w swoim gabinecie. Zdarzało się też, że w wyniku zaniedbania kierowników administracyjnych, instancji partyjnej i podstawowej organizacji partyjnej działającej przy placówkach służby zdrowia emblematy religijne widniały w pomieszczeniach służby zdrowia.

W „Informacji w sprawie przebiegu laicyzacji” autor odnotował: „By zabezpieczyć coraz lepszy postęp świeckości życia w społecznej służbie zdrowia, nasilono pracę społeczno-polityczną”⁵⁸. Dlatego w latach 1960-1961 Wydział Administracyjny Komitetu Wojewódzkiego PZPR wraz z Wydziałem Zdrowia i Opieki Społecznej organizowały narady, mające na celu promowanie laicyzmu. Szkolenia te były zaadresowane głównie do kierowników wydziału zdrowia i opieki społecznej, dyrektorów szpitali i ich zastępców, sekretarzy POP, a także innego „aktywu politycznego”. Znaczący wpływ na laicyzację służby zdrowia, zdaniem autora analizowanego dokumentu, miał stały wzrost szeregów partyjnych. Tylko w ciągu jednego półrocza do partii wstąpiło 145 osób, w tym większość lekarzy oraz personel średni służby zdrowia. Dzięki temu „poważnie wzrosła praca polityczna, co pozwala zacieśnić pracę administracyjną z personelem usługowym, podnosząc świadomość polityczną”, a to „przecież daje gwarancję stworzenia w przyszłości rzeczywiście społecznej służby zdrowia”.

Autor dokumentu zauważa także, że duży wpływ na laicyzację służby zdrowia ma stały rozwój Towarzystwa Szkoły Świeckiej. 13 kół TSS działało w placówkach służby zdrowia województwa rzeszowskiego. Organizowały one zebrania otwarte z udziałem załóg, na których prelegenci wygłaszali odczyty⁵⁹. Koła TSS zostały zorganizowane także w 4 szkołach medycznych⁶⁰.

„W celu zabezpieczenia dalszego postępu laicyzacji zwrócono uwagę na właściwy dobór kadry osobowej na stanowiskach dyrektorów, zastępców i kadrowych szpitali oraz na stanowiskach kierowników Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej Prezydium Powiatowej

⁵⁸ [Maszynopis dotyczący sposobów laicyzacji szpitali na terenie woj. rzeszowskiego, brak daty i podpisu], APRz, sygn. 21005, k. 15.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Informacja w sprawie przebiegu laicyzacji w społecznej służbie zdrowia woj. rzeszowskiego [na dzień 31 lipca 1961 r.], APRz, sygn. 20005, k. 14.

Rady Narodowej i Prezydium Miejskiej Rady Narodowej”⁶¹. Działania te nie zawsze przynosiły spodziewane rezultaty.

Głębokim echem w Wydziale do Spraw Wyznań odbił się incydent, jaki miał miejsce w jasielskim szpitalu. Na zaproszenie dyrektora szpitala Ferencza bp Wojciech Tomaka dokonał wizytacji chorych. Po wizytacji dyrektor przygotował przyjęcie i zaprosił na nie biskupa oraz personel medyczny⁶². Powyższy fakt zakwalifikowano jako wykraczający przeciwko regulaminowi wizytacji w szpitalu. Przeprowadzone przez zastępcę kierownika Wydziału do Spraw Wyznań badanie wykazało, że „Wizytacja w Szpitalu Powiatowym w Jaśle biskupa Tomaki odbyła się za zgodą Dyrektora dr. Ferencza, który polecił portierowi wpuścić na teren szpitala Biskupa, co potwierdza v-dyrektor tow. Reczek”. Zdaniem kierownika Wydziału do Spraw Wyznań „wizytacja zakłócała normalny tok pracy, odciągając obsługę salową – pielęgniarki – od obsługi chorych. Dyrektor dr. Ferencz witał biskupa, całując go w pierścień na ręce, przyklękając. Wobec powszechnie znanych, cichych zarzutów nierównego traktowania chorych w przydziale leków, pomijania, krzywdzenia partyjnych gorszą obsługą należy przeprowadzić fachową kontrolę w szpitalu (informacja z KP PZPR w Jaśle)”⁶³. „Jest to pierwszy wypadek na przestrzeni 15-lecia Polski Ludowej, że biskup dokonał wizytacji kanonicznej w państwowej placówce służby zdrowia”⁶⁴.

Oceniając postępy laicyzacji, sprawozdawca zauważył, że „dyrekcje szpitali nie przywiązują do tego zagadnienia należytej wagi, a wręcz odwrotnie, ułatwiają działalność zakonnikom, stawiając je na stanowiskach oddziałowych. Przełożone pielęgniarek w szpitalach

⁶¹ [Maszynopis dotyczący sposobów laicyzacji szpitali na terenie woj. rzeszowskiego, brak daty i podpisu], APRZ, sygn. 21005, k. 15.

⁶² Pismo Przewodniczącego PPRN Janik Stanisława z dnia 29 maja 1959 r. (WSW-5/59) do PWRN w Rzeszowie Wydział do Spraw Wyznań, dotyczące informacji z przebiegu wizytacji biskupa, APRZ, sygn. 20975, k. 19.

⁶³ Sprawozdanie z dnia 24 czerwca 1959 r., z delegacji służbowej w sprawie wykraczającej przeciwko regulaminowi wizytacji w Szpitalu Powiatowym w Jaśle ks. bp. Tomaki za zgodą Dyrektora Szpitala Ferencza – odbytej w dniu 11 czerwca 1959 r. w towarzystwie przedstawiciela Wydziału Zdrowia PWRN ob. Gorczyca, APRZ, sygn. 20975, k. 20.

⁶⁴ Informacja o działalności kleru w kraju na terenie woj. rzeszowskiego, APRZ, sygn. 20955, k. 58.

są przeważnie głęboko wierzącymi [...]”⁶⁵. Dyrektorzy szpitali, członkowie partii „nie przeciwdziałają oddziaływaniu kleru, a wręcz odwrotnie, swoim milczeniem oddziaływanie to ułatwiają [...]” działalność kleru znajduje podatny grunt wśród personelu świeckiego, m.in. u przełożonej pielęgniarek”⁶⁶.

WNIOSKI

Oceniając wkład Wydziału do Spraw Wyznań w Rzeszowie w proces laicyzacji służby zdrowia na terenie województwa rzeszowskiego, trzeba zauważyć, że jego główna rola polegała na koordynacji zadań oraz merytorycznym uzgadnianiu stanowiska w danej sprawie z innymi jednostkami. WdsW współpracował z wydziałami Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, wydziałami prezydiów powiatowych (miejskich) rad narodowych, dyrektorami placówek służby zdrowia, Komitetem Administracyjnym KC PZPR oraz innymi. Wydział więc – na mocy okólnika nr 175 Prezesa Rady Ministrów – był odpowiedzialny za całokształt polityki wyznaniowej na terenie województwa przez Prezydium WRN. Oznaczało to, że wbrew obowiązującemu prawu realizował tajne wytyczne KC PZPR oraz Urzędu do Spraw Wyznań. Skutkiem tych działań było instrumentalne stosowanie prawa, m.in. dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych celem odmowy zatrudniania kapelanów w szpitalach albo pozbywania się księży zbyt gorliwych. Normą było, że odmawiano zatrudnienia kapłanom zakonnym. Instrukcją Ministra Zdrowia z 3 grudnia 1956 r. posługiwano się do ograniczania udzielania posług duszpasterskich chorym przebywającym w szpitalach i sanatoriach. Wydział wbrew postanowieniu instrukcji opracował dla dyrektorów szpitali strategię, w jaki sposób nie dopuszczać do zatrudniania kapelanów. Jedną z metod

⁶⁵ Notatka informacyjna z przeprowadzonego rozeznania w sprawie oddziaływania personelu zakonnego i kleru na chorych i pracowników zatrudnionych w społecznych zakładach służby zdrowia na terenie woj. rzesz., z dnia 22 marca 1960 r., APRz, sygn. 21138, k. 10.

⁶⁶ Tamże, k. 8.

było powołanie biegłych, by wydali np. orzeczenie, iż kaplica szpitalna grozi zawaleniem, w związku z czym należy ją niezwłocznie zamknąć, brak kaplicy zaś będzie wystarczającą podstawą, aby nie zatrudniać kapelana. Inne działania Wydziału przyniosły skutek w postaci wyrugowania sióstr zakonnych ze szpitali, prawie całkowitej likwidacji kaplic szpitalnych pod pretekstem powiększenia powierzchni szpitalnej oraz usunięcia emblematów religijnych z sal.

THE ROLE OF THE DEPARTMENT OF DENOMINATIONS
OF THE EXECUTIVE COMMITTEE OF THE VOIVODESHIP NATIONAL
COUNCIL IN RZESZÓW IN THE SECULARIZATION OF THE NATIONAL
HEALTH SERVICE (NHS)

S u m m a r y

In 1955 the Cabinet passed Resolution No. 132 establishing Departments of Denominations at the Executive Committees of the Voivodeship National Councils and the National Councils of Warsaw and Łódź. They reported directly to the Office for Denominations which would implement direct recommendations of the Communist Party.

While assessing the influence of the Department of Denominations in Rzeszów over the secularisation of the NHS in Rzeszowskie Voivodeship, it should be noted that its primary role was to coordinate the operations and liaise with other local units on acting consistently on individual cases. Having taken unlawful measures, the department was acting in conformity with secret guidelines of the Central Committee of the Polish United Workers' Party and the Office for Denominations. As a result, the existing law became a tool used to obstruct the employment of hospital chaplains or to lay off excessively ardent priests; an example of such a law was the Decree on the Organisation and Appointment to Ecclesiastical Offices dated 31 December 1956. Monks being denied employment was not uncommon. The instruction of the Ministry of Health of 3 December 1956 restricted pastoral care provided to the sick in hospitals and sanatoriums. Contrary to the instruction, the department prepared a strategy for hos-

pital managers on how to evade the employment of chaplains. One of them was the closing down of chapels for safety reasons – a sealed chapel meant that no priest was needed. Other department's initiatives concluded in the expelling of nuns from hospitals, almost entire elimination of hospital chapels and compulsory party trainings for medical personnel.

Translated by Konrad Szulga